

ČOVJEK BEZ LICA

Gessen, Masha (2012.) *Čovjek bez lica. Nevjerojatni uspon Vladimira Putina.*

Zagreb: Profil, 272 str.

Knjiga *Čovjek bez lica. Nevjerojatni uspon Vladimira Putina* sadrži 272 stranice. Podijeljena je na 11 poglavlja¹, sadrži Predgovor (str. 7-13) i Epilog (str. 243-258) autorice te Zahvale (str. 259) i Kazalo (str. 261-271).

Autorica knjige je Masha Gessen, novinarka koja se 1991. godine vraća iz SAD-a u rodnu Moskvu kako bi tamo nastavila novinarski posao. Godina raspada Sovjetskog Saveza, KGB-ovog državnog udara te naglih demokratskih promjena ostat će u sjećanju kao jedna od najznačajnijih u povijesti bivšeg Sovjetskog Saveza. Knjigu piše osoba koja će se i sama naći u centru događanja te nam tako donijeti potresnu priču o usponu prvog čovjeka ruske države i događajima koji su prethodili njegovom izboru za predsjednika.

Vladimir Vladimirovič Putin za mnoge je postao javna ličnost tek 23. rujna 1999. godine kada se obratio naciji televizijskim putem povodom niza eksplozija koje su tih tjedana zadesile Moskvu i druge ruske gradove. Riječima poput "Uхватit ćemo ih!" i "Гdje god ih наđемо, уништит ćemo ih" (str. 30) Putin, tada u funkciji premijera, dao je građanima do znanja da će njegova politika biti ona čvrste ruke. I zaista jest, kako nam to tvrdi autorica knjige.

Tko je Vladimir Vladimirovič Putin i kako je moguće da netko tko se prvi put pojavljuje u rujnu, a već za Novu godinu postaje pred-

sjednikom, pitanja su na koja autorica nastoji čitateljstvu dati odgovor. Knjiga je proizvod niza intervjua kako s običnim ljudima koji se nisu bojali istraživati i objavljivati dokumente koji dovode u pitanje osnovna načela pravne države tako i s javnim (ili tajnim) dužnosnicima koji su pripadali Putinovom najbližem krugu. Nažalost gotovo svi intervjuirani nalaze se u izbjeglištvu ili su preminuli, mnogi pod nerazjašnjenim okolnostima, a mnogi kao žrtve atentata. Knjiga je u jednakoj mjeri i plod autorčina vlastitog istraživačkog potencijala koji nam u mnogim situacijama pomaže rasvijetliti pozadinu događaja opisanih u knjizi.

Autorica knjigu započinje kao osobni dnevnik, iznoseći vlastito svjedočanstvo o tome kako je doživjela vijest o ubojstvu svoje prijateljice, poznate političarke Galine Starovoitove. Istražujući njeno ubojstvo, autorica odlazi u St. Petersburg, grad koji u potpunosti pod kontrolom drži Federalna služba sigurnosti Ruske federacije (FSB, nastao od bivšeg KGB-a). Autorica ističe da je stvarnost u kojoj je tada zatekla St. Petersburg ista ona u kojoj će cijela Rusija živjeti nakon samo nekoliko godina za vrijeme Putinovog mandata. To je stvarnost koja pokazuje neke od ključnih obilježja sovjetske države kao što su zatvoren sustav, kontrola te eliminacija onoga što se ne može kontrolirati.

Način na koji je Vladimir Putin došao na vlast sigurno se može uvrstiti među jednu od najkontroverznijih priča moderne povijesti. Sin lenjingradskog bračnog para nije bio sasvim uobičajen mladić, "ja sam bio pravi razbojnik." (str. 50) riječi su kojima Putin sam sebe opisuje. Odrastajući u ratom izmučenom gradu, Vladimir Putin sanja o tome kako će postati KGB-ov agent. San je

¹ I. Slučajni predsjednik (str.15-25), II. Izborni rat (str. 27-43), III. Autobiografija razbojnika (str. 45-68), IV. Jednom špijun... (str. 69-93), V. Udar i križarski rat (str. 95-119), VI. Kraj reformatora (str. 121-132), VII. Dan kada su umrli mediji (str. 133-158), VIII. Sumrak demokracije (str. 159-177), IX. Vladavina terora (str. 179-202), X. Neutaživa pohlepa (str. 203-232), XI. Povratak u SSSR (str. 233-241)

postao stvarnost nakon što je završio studij prava na Lenjingradskom sveučilištu, jednom od dvije ili tri prestižne akademske institucije u Sovjetskom Savezu. Autorica iznosi sažete podatke o njegovim prvim godinama u Dresdenu gdje obavlja prve poslove za KGB. Nakon što se vraća u St. Petersburg počinje raditi kod Anatolija Sobčaka, tada jednog od vodećih demokrata. Ovu naočigled apsurdnu situaciju autorica objašnjava tezom da je to bio dio KGB-ovog plana da se infiltrira među demokrate koji su polako počeli zauzimati sve veći utjecaj u politici. Razdoblje devedesetih najmračnije je poglavlje u Putinovom životu i o tom razdoblju danas se najmanje zna. Iz tog razdoblja Putinovog života autorica posebnu pažnju posvećuje njegovom članstvu u KGB-u za vrijeme KGB-ovog državnog udara i optužbama Marine Salye koja ga tereti za pronevjeru 92 milijuna dolara. Za isti slučaj Marina Salye nikada nije uspjela nagovoriti više od jedne osobe da se njime zaokupi, usprkos tomu što je u tim vremenima bila utjecajna političarka.

Prošlost Vladimira Putina postala je poznata javnosti nakon objavljivanja njegove biografije koja izlazi u sklopu predsjedničke kampanje. Sam način na koji je Vladimir Putin došao u poziciju da se kandidira za predsjednika ostat će, kako i autorica priznaje, nikada u potpunosti razjašnjena priča. U sam politički vrh Putina je doslovce "ugurao" Boris Berezovski, jedan od najbogatijih ljudi u zemlji i Jeljcinov pouzdani saveznik. To je učinjeno na jedan tako apsurdan način da se u njega jednostavno mora povjerovati, tvrdi autorica. Berezovski je bio zaokupljen problemom Jeljcinovog nasljednika. Hoteći naći najboljeg kandidata koji će osigurati daljnji demokratski razvoj države, u Putinu Berezovski vidi nezanimljivog ali zato potpuno odanog i nepotkupljivog čovjeka kojega upravo te karakteristike čine idealnim kandidatom. Nedugo nakon što je Berezovski počeo lobirati za Putina, Boris Jeljcin imenovao ga je premijerom Rusije, 9. kolovoza 1999. godine.

Na predstojećim predsjedničkim izborima Vladimir Putin osvaja 52 posto glasova i tako postaje predsjednik Ruske Federacije: bili su to sve samo ne uobičajeni izbori. Osim što je Putin imao značajnu medijsku prednost koju mu je osiguravao Berezovski kao vlasnik najveće televizijske kompanije, Rusiju je u to vrijeme zadesio niz eksplozija oko kojih se plele jedna od najkontroverznijih predizbornih priča. Teza autorice jest da FSB (bivši KGB) čiji je čovjek Putin bio, nije htio prepustiti izbore slučaju. Nizom eksplozija za koje tvrdi da je FSB uzrokovao, građanima je utjeran strah u kosti. To su po mišljenju autorice bili idealni uvjeti za dolazak Vladimira Putina na čelo države. On se oduvijek predstavljao kao jaka i odlučna ličnost, upravo onakva za kakvom je javnost vapila u stresnim trenucima u kakvima se našla. Za niz eksplozija koje su zadesile Moskvu i ostale ruske gradove Vladimir Putin optužuje Čečeniju koja mu služi kao podloga na kojoj je nizom vojnih akcija pokazao sve odlike svoje vladavine čvrste ruke.

Može li se povjerovati u takav brutalan scenarij i nije li pretenciozno od autorice iznositi tako teške optužbe na račun državnih organa, čitatelj će moći prosuditi tek nakon pročitane knjige. U knjizi autorica nudi prikaz mnogih kontroverzija Putinove vladavine za koju tvrdi da traje već neprekidnih dvanaest godina. Tijekom cijele svoje političke karijere Vladimir Putin nije ničim pokušao prikriti svoju razbojničku narav koju pokazuje već odmalena. Knjiga ga prikazuje kao bešćutnog, osvetoljubivog i moćnog birokrata koji jasno daje na znanje da se ne suspreže ni pred čime da bi dobio što želi te koji nema poštovanja spram ljudskog života.

Autorici je posebno stalo da nam pokaže tri temeljna načina postupanja kojima je Vladimir Putin održavao svoju vlast. Prvi je njegovo ponašanje i odluke koje donosi tijekom kriznih situacija poput one u moskovskom kazalištu Dubrovka ili u osnovnoj školi u Osetiji. Prilikom obje talačke krize otmičari su bili spremni na

pregovore, no to nije spriječilo predsjednika da naredi vojnu intervenciju koja je u oba slučaja (kada se sve žrtve zbroje) rezultirala s preko 450 poginulih nedužnih žrtava od kojih su mnoge bili djeca. Neobzirnost prema ljudskim žrtvama kako bi pokazao svoju odlučnost gotovo je konstantna odlika njegove vladavine, zaključuje autorica. Drugi način postupanja autorica opisuje terminom *pleoneksija*, što bi označavalo neutaživu želju da se posjeduje ono što zakonito pripada drugima. Boris Berezovski i Vladimir Gusinki, obojica vlasnici najvećih televizijskih kompanija u zemlji ostali su bez istih vrlo brzo nakon Putinove inauguracije. Kako autorica to opisuje: "Tri mjeseca nakon inauguracije dvojica najbogatijih ljudi u zemlji ostala su bez utjecaja i doslovce su izbačeni iz zemlje" (str. 157). No to nisu osamljeni slučajevi, Vladimir Putin istu je praksu primijenio i par godina nakon toga na Williamu Browderu, najvećem stranom investitoru te Mihailu Hodorkovskom, tada najbogatijem čovjeku u zemlji. Browder je bio prisiljen otići iz Rusije nakon što mu je ruska viza poništena, a Hodorkovski služi zatvorsku kaznu od četrnaest godina. Tužiteljstvo je u oba slučaja imalo toliko neosnovane optužbe da se obrana činila nepotrebnom, usprkos tome optuženi su proglašeni krivima, a njihova imovina oduzeta im je suradnjom sudova i poreznih vlasti. Na slučaju Browder radio je Sergej Magnitski, mladi računovođa koji je uspio rekonstruirati slijed događaja koji su doveli do optužbi. Njegova sudbina dovodi nas do trećeg načina postupanja koji obilježava Putinovu vladavinu, a ona se tiče načina na koji se on nosi sa situacijom u kojoj se netko prihvati istraživanja sumnjivih poslova u državi. Sergej Magnitski uhićen je pod optužbom da je sudjelovao u pronevjeri koju je pokušao razotkriti. Nakon manje od godinu dana provedenih u zatvoru, preminuo je u dobi od 37 godina. Slučaj poput ovoga daleko je od usamljenog. Jednu od najvećih pohvala autorici može se uputiti na osnovi

toga što je stupila u kontakt s mnogima koji su se otvoreno protivili Putinovu režimu i od kojih mnogi nažalost nisu više živi. Autorica donosi priče niza osoba koje su istraživale slučajeve poput "predizbornih" eksplozija, talačke krize, sumnjive ugovore koje je Putin potpisivao ili osude velikih moćnika poput Hodorkovskog i Brewera. Slučajevi poput onih Galine Starovoitove, Marine Salye, Aleksandra Litvianenka, Ane Politkovske te Marine Litvinovič ruskoj su javnosti dobro poznati, no sada su okolnosti njihove smrti sigurno jasnije.

Već u prvim mjesecima nakon Putinove inauguracije mnogima je postalo jasno da su ideje o demokratskom i nepotkupljivom vođi bile samo iluzije. Autorica ne ostavlja slobodan prostor zaključivanju o tomu kakva ja narav i koje su temeljne vrijednosti Putinove vladavine. To su prvenstveno jaka i zatvorena država kojoj je primarni cilj povećati moć i utjecaj samog predsjednika. Činjenica da je "...ukupno šest od jedanaest uredbi koje je Putin izdao u prva dva mjeseca na funkciji vršitelja dužnosti predsjednika" bilo "vezano uz vojsku" (str. 141) dovoljno govori. Vladimir Putin tijekom cijele političke karijere nastojao je "ojačati vertikalnu vlasti" (str. 162), dajući sve veće ovlasti funkciji predsjednika i čineći sebe tako najmoćnijom ličnošću u državi. Posljedice takvog odnosa spram vlasti autorica dobro opisuje citirajući Berezovskog kada kaže kako je to "režim jednog čovjeka" (str. 233).

Usprkos svemu, knjiga završava u pozitivnom tonu. Autorica opisuje razvoj masovnih prosvjeda u Rusiji poznatih pod nazivom „Snježna revolucija“. Ne sumnjajući u kraj Putinove vladavine, njegov režim uspoređuje s balonom u koji se upuhuje topao zrak i koji tako postaje sve više ranjiv na rastući pritisak izvana. Hoće li se predviđeni kraj zaista dogoditi ili je ruska javnost ponovno osuđena na godine ugnjetavanja radi Putinovog novog predsjedničkog mandata može pokazati samo vrijeme.

Ivan Bedalov